

EGYED ÁKOS

BRASSAI SÁMUEL
ÉS AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

Brassai Sámuel (1800–1897) és az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) viszonyával idők folyamán többen foglalkoztak. Eltekintve azoktól, akik csak érintették a kérdést, először Kőváry Lászlót kell megemlítenünk, aki, 1897-ben megjelent munkájában¹, inkább visszaemlékezései alapján vázolta fel Brassai szerepvállalásának (anekdotizált) történetét, Gál Kelemen az 1909-re tervezett, de csak 1942-ben kiadott Emlékkönyvben Brassainak a materialista filozófia elleni harcát méltatta.² Hosszabb idő után Boros György eredeti forrásokra is támaszkodva már részletesebben írt munkásságáról az Egyesületben, nehézségeiről s eredményeiről.³ Újabban Mikó Imre foglalta össze hősünk viszonyát az EMÉ-hez, nem hallgatva el azokat a belső konfliktusokat sem, amelyek az Egyesületben vele kapcsolatban olykor felmerültek.⁴

Az előbb említett szerzők munkáiból az érdeklődő eseménytörténeti vázlatot kap az utolsó erdélyi polihisztornak az első erdélyi magyar tudományos intézményben eltöltött hivatali éveiről, amit kiegészíthet az említettek és mások rövid írásaiból, de mégis homályban marad annak a pontosítása, hogy milyen, különösen fontos, talán a maga idején legfontosabb feladattal bízta meg az Erdélyi Múzeum-Egyesület Brassait, hogy *milyen hatással volt működése az Egyesület indítására és arcélének alakítására*. Az eddigi irodalom nem tér ki gróf Mikó Imre és Brassai Sámuel kezdeti együttműködésére sem, ami azért különös, mert későbbi, olykori nézeteltéréseikről néhányan szót ejtenek. Ezért tanulmányunkat az eddigi irodalom mintegy kiegészítésének fogjuk fel.

Induljunk ki abból, hogy amikor az 1850-es években gróf Mikó Imre hozzákezdett az EME szervezéséhez, Brassai már neves tudós hírében állt, nemcsak Erdélyben, de Magyarországon is. Ugyanis ő 1837-től a Magyar Tudós Társaság, vagyis a későbbi Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt, s közben Kolozsvárt igen jelentős, több irányú tudományos és tudományterjesztő tevékenységet fejtett ki, az utóbbi téren különösen Széchenyi István eszméjének

1 Kőváry László: *A száz évet élt dr. Brassai Sámuel pályafutása és munkái*. Kolozsvár, 1897.

2 Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület fél évszázados ünnepére 1859–1909. (szerk. Erdélyi Pál). Kolozsvár 1909–1942. 174–178.

3 Boros György: *Dr. Brassai Sámuel élete*. Kolozsvár, 1927.

4 Mikó Imre: *Az utolsó erdélyi polihisztor*. Bukarest 1971.

befogadása érdekében tett sokat.⁵ Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc után azonban kénytelen volt – a forradalomban való szerepvállalása miatt – Erdélyt elhagyni, s Magyarországon megtelepedni, ahol tanárként és tudósként is tovább folytathatta munkásságát, de távolléte miatt nem vehetett részt annak a kolozsvári értelmiségi körnek a munkájában, amely Mikó Imre gróf köré tömörülve először az önkényuralom által betiltott intézmények újjáindításáért, aztán a múzeum és tudományos egyesület megalapításáért lépett fel.⁶

Tárgyunk szerint, az utóbbinál maradvá, gróf Mikó 1856 februárjában tette közzé felhívását az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítása érdekében, amely feltűnően nagy érdeklődést váltott ki, nemcsak Erdélyben, de Magyarországon is, elsősorban a Magyar Tudós Társaság tagjai között. Bizonyosan azért is, mert az önkényuralom sorvasztó éveiben a felhívás reményt ébresztett az erdélyi magyarság lehetséges jövője iránt. A felhívásra a magyar arisztokrácia és értelmiség, valamint a városi polgárság nagy számban kezdett felzárkózni a kezdeményezés mögé. Erről tanúskodik többek között az is, hogy 1856. november 24-én huszonnégy magyar akadémikus, élén báró Eötvös Józseffel, az Akadémia akkori alelnökével (később elnöke s oktatásügyi miniszter), kérte felvételét az alakítandó Egyesületbe.⁷ A gróf Mikóhoz Toldy Ferenc akadémiai titkár által elküldött listán olyan közismert nevek voltak olvashatók, mint Barabás Miklós, Bugát Pál, Csengeri Antal, Czuczor Gergely, Hunfalvy Pál, Kubinyi Ágoston (a Nemzeti Múzeum igazgatója), de hiányzott róla Brassai Sámuel aláírása, ami miatt – látni fogjuk – a vele foglalkozó irodalom az EMÉ-hez való csatlakozását későbbi eseményhez, az 1859. novemberi alakuló nagygyűléshez köti. A valóság pedig az, hogy ő korábban, 1857. február elsején sietett pótolni mulasztását, s levéllel fordult Mikóhoz, jelezve csatlakozási szándékát. Ezt a gróf örömmel vette tudomásul. Mivel ez a levélváltás képezi írásunk egyik – véleményünk szerint – lényeges mondanivalóját, legyen szabad részletesebben kitérnünk rá.

Brassai 1857. február 1-jén keltezett levelében mindenekelőtt kijelenti, hogy helyesli Mikó szándékát az Egyesület létrehozásáról, s támogatni szeretné annak megvalósítását. Erről a következőket írta: „*Csekély tehetségem szerént, magam sem akarván hátra maradni az Excellentiád szintoly lelkes, mint hatós pártolása által majd létesülendő Erdélyi Múzeum oltárára tett homi áldozatok felajánlásában, ezennel magamat azon intézet alaptökéje gyarapítására 100 ezüst forinttal adósnak vallom és ezen összeg kamatjának fizetésére folyó év január 15 napjától*

5 L. Somai József: *Gazdaság és gazdaságtudomány Brassai Sámuel életművében*. Kolozsvár 2006.

6 Egyed Ákos: *Gróf Mikó Imre, Erdély Széchenyije*. Debrecen, 2006.

7 Az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltára a kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtárban. MS 3567. Mikó–Rhédey levéltár, gróf Mikó Imre leveleskönyve, IV. kötet. 40–41. (A továbbiakban Gróf Mikó Imre leveleskönyve.)

*fogva kötelezem.*⁸ Mivel a megajánlott összeg kamatjának rendszeres fizetésére kötelezettséget vállalt, megállapítható, hogy Brassai Sámuel már jóval megalkulása előtt, 1857. január 1-től előjegyzett tagja lett a szervezés alatt álló EMÉ-nek.

Annál inkább fenntarthatjuk előbbi véleményünket, mivel gróf Mikó nagy örömmel fogadta Brassai jelentkezését, és ezt válaszlevelében sietve tudomására hozta. Olyan levélről van szó, amely kettőjük viszonyára s az alapítónak az egyesülettel kapcsolatos nézőpontjára jellemző fényt vet, legyen szabad a levelet teljes terjedelmében közölnünk.

*Tekintetes tanár úr,
igen tisztelt hazám fia!*

Folyó hó 1-jén kelt becses levelét s alapítandó Múzeumunknak tett szép ajánlatát örömmel vettem. Nagyon köszönöm, hogy reményemben megcsalatkoznom nem engedé. Midőn az akadémiai aláírások lejöttek, nyugtalan figyelemmel keresém nálunk a legjobb emlékezetben, sőt köztiszteletben álló nevét, s nem találván, azzal nyugtattam meg magam, hogy majd külön teendí meg kedves hazája irányábani tartozását. Vajha szép példáját a többi, Erdélyből ideig-óráig kiszármazott hazámfiai is követnék. Nem tudom, helyes-e, de nekem úgy tetszik, hogy az erdélyi értelmiségnek külön szerepe és feladata van, mi az idevaló szászokkal és oláhokkal közvetlen érintkezésből és politikai egytestűségből foly, hogy t.i. nekünk erdélyieknek együtt itt benn a mi hegyeink között kellene továbbra is az ipari, civilizatioi és tudományos verseny csendes és békés harcát megküzdni, s a küzdés terét a magyar elem számára – ha lehet – megtartani. Ezért is én önöket s minden künn élő honfitársaimat egykor ismét mind itt benn szeretném látni Erdélyben, velünk, közöttünk, sorainkban a tanszékeken, egyesületek és múzeum sat. élén. Vajon nem tévedek-e felfogásomban, tisztelt tanár úr?

Isten áldja tartós jó egészséggel! Üdvözli

*tisztelő honfitársa, szolgája
Gróf Mikó Imre*

Kolozsvártt, február 6-ikán 1857.⁹

A fenti válaszlevél vétele további együttműködésre sarkallta Brassait, s az április 8-i újabb levelében már arról ír, hogy „honom oltárára keletkező Erdélyi Múzeum számára” szeretne újabb áldozatot tenni, különösen pártoló tagok szer-

8 Gróf Mikó Imre leveleskönyve, V/1. köt.

9 Uo.

vezése által. Első eredményként Lamperth Róbert közismert pesti könyvkiadó és kereskedő támogatásának megnyerését említi, aki minden nála megjelenő könyv egy példányát a Múzeum számára felajánlotta. Alighanem azon nagyjelentőségű elv megvalósulásának első lépését értük tetten ebben a levélben, amely később rendszerré vált, s a könyvtári állomány folyamatos gyarapodását eredményezte a kiadók legfrissebb kiadványainak eljuttatásával az EME könyvtára számára. Emellett pénzbeli megajánlásokat is szerzett Brassai.¹⁰

Gróf Mikó már április 16-án válaszolt a „tisztelt tanár úrnak”, köszönetét fejezte ki újabb hozzájárulásaiért, amelynek folytatásáról tovább egyeztetnek a „múzeumi intézet” végleges megalakulása után. Mikó azt is örömmel vette tudomásul, hogy Brassai az akadémia matematikai osztályán tartott „Az algebrai fogalmakról és ezek geometriai alkalmazásáról” című előadása „új eszmékben gazdag”, s szeretné, ha „még gyakrabban lenne aikalma a magyar olvasóközönségnek¹¹ ily lélektápláló épületes s nevére igazán méltó tudományos értekezésekkel találkozni!”¹² A levelezésnek további részletei nem kerültek elő, de a rendelkezésünkre álló kétszeri levélváltásból levonható néhány következtetés, ezek:

1. együttműködési készség mindkét fél részéről;
2. korábbra utaló, s most újra megerősített bizalom;
3. Mikó haza várja Brassait s minden künn élő honfitársait.

Amire külön is érdemes odafigyelni: mindketten „Erdélyi Múzeum”-ot emlegetnek, de Mikó előrebocsátja, hogy az Egyesület forma szerint is meg fog alakulni, amely a tervezett „múzeumi intézet”-et ténylegesen életbe fogja léptetni, tehát az Egyesület a múzeum létrehozásának eszköze lesz. Ennek hangsúlyozása a későbbiek szempontjából lényeges, hiszen Brassait majd 1859-ben az egyesületet alakító közgyűlés múzeumőrnek fogja megválasztani.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy Mikó az egyesületet nemcsak múzeumot fenntartó intézményként gondolta el, hanem olyan akadémiai jellegű szerveződésnek, amely a múzeumi anyag feldolgozásával tudományos munkát fejt ki. De egyik cél sem önmagáért való, hanem a magyarság erősítését és haladását szolgálja. Ezt a gondolatot az alapító többször kifejtette és megismételte, de talán a legtömörebben és legvilágosabban az EME 1860-ban tartott első tudományos ülésén. Mikó a megnyitó beszédében mondta el, hogy az Egyesület feladata:

4. kinyomozni, egybegyűjteni az Erdély történelmi és természettudományi megismeréséhez szükséges adatokat;

¹⁰ Uo.

¹¹ A felolvasás szövegét közölte a Pesti Napló 1857. 64–65. száma.

¹² Gróf Mikó Imre leveleskönyve VII/3. köt.

5. a gyűjtemények feldolgozása által „a nemzeti öntudat ébren, az irodalmi öröket és érdekeltséget munkásságban, következőleg a nemzet erkölcsi összességét szükség- és időarányos növekedésben tartani.¹³

A bécsi kormány azonban már az alapszabályzatból is száműzni kívánta a tudományos akadémiái jellegű szervezet létesítését, és ezt el is érte, ezért a kutatásnak – amint azt Kelemen Lajos tette – a politikai körülményeket is tekintetbe kell vennie, amikor az EME történetét tanulmányozza.¹⁴ Ugyanis alapításakor az EME csak kényszerből, formailag mondott le a tudományos céljairól

Amint ismeretes, az EME megalakulására 1859. november 23–26-án került sor a Kolozsvárt tartott közgyűlésen, amely gróf Mikó Imrét elnöknek, Lázár Miklóst alelnöknek, Finály Henriket titkárnak, Szabó Károlyt könyvtárosnak, Brassai Sámuel pedig múzeumőrnek választotta. Az alapító közgyűlésen elfogadott szabályzat pontosan előírta a múzeumőr feladatait: „a múzeumi őr, mint a természettudományi gyűjtemények közvetlen őre, e gyűjteményeket rendezi, lajstromozza és felügyeli, felelős mindenről, ami keze alá van bízva.” Köteles gyarapítani a gyűjteményeket, s a mellérendelt „segéddel” kezelni, más gyűjtemények képviselőivel kapcsolatot tartani, valamint a természettudománnyal foglalkozó egyes férfiakkal érintkezést létesíteni. Fontos feladata volt a botanikus kert felügyelete, jó karbantartása. Röviden szólva: Brassait az EME alakító közgyűlése és vezetősége azzal bízta meg, hogy szervezze és gyarapítsa a természettudományi múzeumot, amely akkor az EME tulajdonképpeni múzeuma volt. Pontosítanunk kell azt is, hogy Brassait már akkor helyettes igazgatóvá választották: „a múzeumőr egyszermind ideiglenesen az igazgató teendőivel is megbízandó.”¹⁵ Tegyük hozzá ehhez, hogy az alapszabályok 26. paragrafusában értelmében az igazgató az egész múzeum „belsejének és az abban levő valamennyi gyűjteménynek felügyelője és működtetője is volt.

Brassai nem késlekedett elfoglalni állását, hogy megkezdhesse munkáját a gróf Mikó által az EMÉ-nek ajándékozott épületben, az akkori botanikus kertben. Lakását is egy ottani kisebb házban rendezte be. Legfontosabb feladata – amint már szó volt róla – a gyűjtőmunka megszervezése volt, amelynek sikerességét bizonyítja a tárgyak folyamatos gyarapodása. Elnöki beszámolójában Mikó már 1860 februárjában megelégedését fejezte ki: „A gyűjtések a múlt tárgyaira nézve mindkét irányban¹⁶ kielégítően folynak, csaknem minden nap újabb és újabb becses küldemények érkeznek bé, elannyira, hogy múzeumunk leendő alkatát

13 Gróf Mikó Imre iratai a kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtárban. 2886. csomó. Közölve: Kolozsvári Közlöny, 1860. március 1. 18. sz.

14 Kelemen Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története.* = Emlékkönyv i. m. 5–79.

15 Az Erdélyi Múzeum-Egyesület alakító közgyűlésének jegyzőkönyve. 10.

16 Történelmi, illetve természettudományi irányban.

annak egybegyűlt elemeiben már is mintegy előre láthatni.”¹⁷ Boros György szerint az 1859-től 1872-ig folytatott gyűjtés eredményeként a természettudományi gyűjtemény már elfoglalta az épületben rendelkezésre álló egész tért.¹⁸ Évi jelentéseiben Brassai pontosan beszámolt a gyűjtés eredményeiről, valamint a múzeumi anyag rendezéséről is. Az 1866–1869-i jelentésekben az érdeklődő részletes beszámolót talál a természettudományi múzeum különböző osztályainak gyarapodásáról.¹⁹ Brassai azért nem mindig volt elégedett az elért eredményekkel, az 1868-i jelentésében például erről a következőket írta: „Megjegyzem általában, hogy múzeumunk egyik fő célját, u.m. Erdély ásványtani, geológiai és paleontológiai termékei kiegészítését semmi más móddal el nem érhetjük, mint e végre rendezendő és eszközzendő tudományos utaztatásokkal. Ezt az igazságot nem egy, de több közgyűlés elismerte. Némi alapot is vetett foganatosítására. Hogy mégis ez értelemben egy fél lépésnél több nem, s a lefolyt évben ennyi sem történt, arról számoljon aki tud, én nem tudok, nem is kötelességem, de megemlítem a tényt, annak tartottam.”²⁰

Munkásságát segítette a neves természettudós Herman Ottó, akit maga mellé vett s mint „múzeumi conservator” dolgozott ő Brassainak, visszaemlékezéseiben köszönetet mond azért, hogy a tudományos pályán elindította.²¹ Brassai munkájának eredményességét mi sem bizonyítja meggyőzőbben, mint az a tény, hogy 1864-ben a természettudományi múzeum megnyitotta kapuit a látogatók előtt. Hadd említsük meg azt, hogy a múzeumi munka mellett gondja volt a botanikus kert fejlesztésére is, ahova össze szerette volna gyűjteni Erdély flóráját.²²

A kezdő éveknek azért volt kiemelkedő jelentősége az EME történetében, mert akkor alakult ki az intézmény szerkezete. Bár ennek alig van (ha egyáltalán van) nyoma, az EMÉ-vel, illetve Brassaival foglalkozó irodalomban, más forrásaink alapján valószínűnek látszik, hogy ezt a struktúrát nem kis mértékben Mikó és Brassai véleménye határozta meg, ami feltételezte folyamatos eszmecserejüket. Mindenről valószínűleg azért nem sikerült ezért megfelelő forrásokat feltárni, mert az EME régi irattára hosszú idő óta hozzáférhetetlen a kutatás számára.

Említettük, hogy Brassai a természettudományi múzeum megszervezésére kapott megbízást az 1859 novemberi közgyűléstől, de nem lehet vitás, hogy az EMÉ-t szervező Mikó erről már a közgyűlés előtt megbeszéléseket folytatott

17 Gróf Mikó Imre iratai. *Idézett hely*. 2886. csomó.

18 Boros György: *i. m.* 206.

19 Az Erdélyi Múzeum-Egyesület évi tudósítása. 1866–1869. (szerk. Finály Henrik) Kolozsvár, 1868: 26–30; 1867: 66–67; 1868: 16–18; 1869: 16–20.

20 Uo. 1868–69. 67.

21 Idézi Mikó Imre: *i. m.* 93.

22 A botanikus kert a gróf Mikó által adományozott mintegy 12 (mások szerint 10) kataszteri holdat kitevő területen feküdt, amely az 1872-ben létesített Kolozsvári Tudományegyetem birtokába került, ahol a klinikák felépültek.

vele. Következésképpen kettőjük egyetértésével alakult ki az egyesület és múzeumának kettős – történeti és természettudományi – szerkezete. Erről forrásaink beszélnek.

Az EME első tudományos ülészakán 1860-ban Mikó a következőket mondotta: „múltunkra [...] két vád terhe nehezedik: egyik, hogy a hazai történetek, másik, hogy a természettudományok alapos művelését elhanyagoltuk.” Ezt a bírálatot elfogadva az EME elnöke mindkét nagy tudományág művelését alapelveként határozza meg, s bízik a megvalósíthatóság lehetőségében. „Az arányt, melyben a *történelem* és *természettudomány* (kiemelés gróf Mikó Imrétől) az egyesület által művelve, s a kiadandó évkönyvekben képviselve lesz, a két szak munkásainak ügyszeretete és tevékenysége fogja meghatározni. Az igazgató válaszmány egyenlő rokonszenvvel van mindkettő iránt; meg van győződve, hogy a hazai műveltség érdekében egyik oly szükséges, mint a másik, s szívéből óhajtja, hogy a tudomány e mindkét ágánál számos és erős képviselői legyenek, akik között testvéries verseny az irodalomnak dísz, a közműveltségnek terjedést, a polgári jóllétnek gyarapodást eszközöljön. Önként értetik, hogy az eredmények előállítására nézve – mint a közgyűlés bizalma által e tisztos polcra állítottak – közvetlen felelősséggel – az igazgató választottság tagjai tartoznak.”²³

A „tisztes polcra” állítottak közt találjuk Brassai Sámuel, aki a természettudományokért felelt, és akire a Mikó által előbb említett évkönyvek szerkesztésének feladata is hárult. Közben szakosodás kezdődött az EMÉ-ben; az eddigi tapasztalatok azt kérték, hogy a kezdetben együtt, egy csoportban működő két tudományágot, a történelmit, illetve a természettudományit különválasszák, ezért 1861. február 6-án megalakították az EME történeti, illetve természettudományi szakosztályát.

Brassai nevét ugyan nem találjuk egyik szakosztály lajstromán sem, de más forrásokból megtudjuk, hogy ő a természettudományi szakosztályban működött, és ennek nyomait az általa szerkesztett évkönyvekben is megtaláljuk. Az első évkönyv 1861-ben hagyta el a sajtót, melynek előszavában Brassai állást foglalt a Mikó által felvázolt kérdésben: „Hasítsuk a tudomány mezejét két nagy tagra, u.m. história és természettudományira”, írta, majd kifejtette, hogy bár mindkét tudományágot felkarolták már korábban is egyes erdélyi tudósok, ez azonban nem volt elegendő az alaposabb honismerethez, mert hiányzott a magányos törekvéseket serkentő „középponti intézet”. Most viszont, írja Brassai, nagyrészt gróf Mikó Imre fáradozásai nyomán létrejött a Múzeum-egyesület, amelynek évkönyve törekedni fog arra, hogy a keretében folyó munkát megismertesse az érdeklődőkkel.²⁴ Az előadások is az említett két szakosztályban folytak, a természettudományi szakosztály első ülését 1861-ben tartotta, amikor Brassai fel-

23 Gróf Mikó Imre iratai. *Idézett hely.* 2886. csomó

24 Az Erdélyi Múzeum-Egyesület évkönyvei. I. 1859–1861, IV., VI.

olvasta Hauchard József értekezését a parajdi sóbányában keletkezett hulladék sziksó-gyártás általi hasznosításáról. Az előadások írásos változatát az évkönyvek közölték, amelyekben megtaláljuk az elhangzottak rövid kivonatát is. Ezek tartalmi elemzése nem tartozik e tanulmány feladatai közé, hanem külön kutatást igényel. Itt csak a szerkesztő Brassai nyilvánvaló törekvésére szeretnénk felhívni a figyelmet.

Először is arra, hogy bár a történeti s más humán jellegű közlemények nagyobb tért foglaltak el az évkönyvekben, jelentős volt a természettudományi írások száma is. A két tudományág termésének aránya a tudományművelők megszólalásából is következett: a történelmi szakosztályban 1861-ben 17-en íratkoztak be, viszont a természettudományiban csak heten vettek részt. Az előbbieket lajstromán olyan neveket olvashatunk, mint Jakab Elek, Kőváry László, Kriza János, Sámí László, Dózsa Dániel, a természettudományi szakosztályban ekkor még nem találunk az előbbiekhöz hasonlóan kiemelkedő nevet, de nem lehet vitás, hogy az akkori idők legjelentősebb és elismertebb tudósa Brassai Sámuel, a természettudományi osztály rangját felerősítette. És ezt azért is okkal mondhatjuk, mert ő nemcsak szervezője, de gyakori előadója is volt az üléseknek. Előadásai s felszólalásaiból az ő polihisztorsága is kiderül, de nagy tájékozottsága is a világ tudományos eredményeiről, nem véletlen, hogy számos könyvismertetőben hívta fel a figyelmet a külföldi tudományosság eredményeire.

1861-ben előadást tartott az ózonnól, a napfogyatkozásról, a természet erejéről, a náptárról; 1862-ben az élet kezdeteiről, 1863-ban – és ez sem volt véletlen – a természettudományi múzeumokról értekezett. Az évkönyv első kötetében tanulmányt tett közzé *A növénytáplálkozás ügye napjainkban* címmel, a második kötetben *Az Exakt tudományok követelése*i című írását adta közre. Szerkesztői érdemeiről tanúskodik az is, hogy több olyan kérdésről közölt az általa szerkesztett évkönyvekben híradást, amelyek messze meghaladták Erdély határait. Példaként megemlíthetjük a szilágysomlyói kincsek megtalálásáról szóló közlést, a székelyudvarhelyi Református Kollégium régi kéziratáról szóló beszámolót, az EME könyvtárának 16. századi nyomtatványainak ismertetését, a meteorológiai mérések adatait közlő, valamint a technológia eredményeiről írt tájékoztatókat. Meg kell említenünk azt is, hogy amikor Kolozsvárt tartózkodott, rendszerint Mikó Imre gróf elnökölt az értekezleteken, de Brassai volt a gyakori hozzászóló. Úgy gondoljuk, hogy Mikó és Brassai együttműködése egyik záloga volt a jó kezdeteknek.

Az irodalomból és a forrásokból az is kiderül, hogy bizonyos években, így 1863–64-ben bizonyos nézeteltérések is felléptek Mikó és Brassai, valamint utóbbi és környezete között. Ennek oka egyes szerzők szerint az lehetett, hogy olykor „Mikó túlságosan érezte a köztük levő társadalmi különbséget.”²²⁵ Ezért

25 Mikó Imre: *i. m.* 98.

Brassai sértődötten beadta lemondási nyilatkozatát, de az 1864-es közgyűlés megoldotta a felmerült problémát. (Véleményünk szerint a nézeteltérések valódi oka más lehetett, de ennek részletes kutatása még felderítésre vár.) Volt ugyan még konfliktusa Brassainak egyik munkatársával, Pávai Vajna Elekkel is, de ez is megoldódott, és nem akadályozta munkája továbbvitelét. Az EMÉ-vel való szoros kapcsolata voltaképpen csak a Kolozsvári Tudományegyetem megalakulásával lazult meg, amikor rektorhelyettesnek nevezték ki, és egyetemi diplomát kapott, de az együttműködés szálai továbbra is fennmaradtak. Érdekes viszont, hogy 1883-ban az akkor létrehozott Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi szakosztályba íratkozott be. Jelenléte ebben a szakosztályban idős kora ellenére sem volt formális: az 1874-ben indított Erdélyi Múzeum című folyóiratban 12 tanulmányt közölt különböző témákról,²⁶ a legértékesebbeket bizonyosan a nyelvészet területéről. De ezzel más tanulmány foglalkozik.

Az előbbieken nyomon követtük Brassai Sámuel és az EME viszonyának alakulását. Láttuk, hogy Brassai kereste és megtalálta a helyét az Erdélyi Múzeum-Egyesületben, amelynek elindításában és működésének különösen első évtizedében meghatározó jelentőségű munkát végzett a természettudományi múzeum megszervezésével. Ebben az időben gróf Mikó Imre egyik legkiemelkedőbb munkatársa volt. Szerepe volt az egyesület szerkezetének alakításában is. Mind-ezekért az EME történetében Brassai Sámuel tudományos szervezőként, alkotó tudósként, tudományterjesztőként és szerkesztőként egyaránt kiemelkedő hely illeti meg. Az EMÉ-ben végzett munkája ugyanakkor nagyon fontos része egész életművének.

26 Vö. az Erdélyi Múzeum Név- és Szakmutatója 1874–1917; 1917–1930. (Összeállította Valentiny Antal és Entz Géza.) Kolozsvár, 1942.

DOMOKOS MARIANN

KRIZA JÁNOS MESEGYŰJTÉSE
ÉS A *VADRÓZSÁK*

Ez a tanulmány az ELTE BTK Folklore Tanszékén védett szakdolgozat két fejezetének rövidített változata.¹ A terjedelmesebb változatban céltom volt Kriza János mesegyűjtésével összefüggésben feltárni azt, hogyan alakult a folklór-oralis műfajaira vonatkozó sajátos műfajelmélet a 19. században, hogyan szakadt el az irodalomelmélettől és alakult ki egy önálló műfaji struktúra a folklorisztikai irodalomban. Kriza János az MTA Kézirattárában őrzött kéziratok mesehagyományának vizsgálata és a Kisfaludy Társaság által közvetített minták alapján arra kerestem a választ, hogy az első népköltési gyűjtésekben milyen lejegyzési-rendezési elvek érvényesültek, és ezek hogyan határozták meg a későbbi kutatás irányát. A folklorisztikai kutatási hagyomány kialakulását a nemzeti paradigma, a folklorisztika módszertani változásai, a folklór-műfajelmélet kialakulása és a folklorisztikai szakterminológia alakulásának segítségével, a folklór szövegek textológiájának sajátosságait pedig Kriza János meseszövegei alapján kívántam bemutatni. Levéltári vizsgálódásaim során nagy hasznomra vált volna egy, a Kriza levelezését tartalmazó kötet vagy annak mutatója. Mivel ilyen nem létezik, hasznosnak találtam összegyűjteni a kiadott és a kiadatlan levelezésre vonatkozó adatokat. Ezt és az MTA Kézirattárában őrzött Kriza-mesék általam készített szövegkataszterét terjedelmi okokból ezúttal elhagytam.

A most közölt írást két összetartozó, de egymástól jól elkülöníthető részre osztottam. Az első a Kriza-filológia kiinduló forrásszövegének, a *Vadrózsák* különböző kiadásainak összevetését és textológiai tanulságait ismerteti, a második, ezzel összefüggésben, a Kriza János nevéhez kapcsolható kiadott és kéziratok népköltési szövegekről (különös tekintettel a népmesére) való ismereteket foglalja össze.

A téma kutatásához Faragó József és Kovács Ágnes Kriza mesegyűjtésére vonatkozó írásaiból kellett kiindulni,² valamint szükséges volt a kiadott szövegek összevetése Kriza és gyűjtőinek feljegyzéseivel. Kriza életrajzát a bőséges szakirodalom alapján áttekintettem.³ Mivel Kriza-mesék a *Vadrózsák* kiadásait nem számítva is közel tucatszor láttak napvilágot, hasznosnak találtam azokat

1 Az eredeti szöveg: Domokos M. 2004. Témavezető: Verebélyi Kincső.

2 Faragó J. 1943., 1956., 1965., 1979., 1990., 1994-1995.; Kovács Á. 1982.

3 Ebben segítségemre volt a Bereiné Vasas Andrea – Podlovicsné Hárskúti Katalin által összeállított Kriza János bibliográfia. (Kiadja a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc, 1986.)